

"ובחרת": המורה - הכיתה - והמפלגה

מורים הם אזרחי המדינה, וככאלה גם הם עומדים לבחור. אלא שבנוסף להיותם אזרחים, מורים הם "גם" מחנכים, מורים מקצועיים, מנהלים, "סגנים" ועוד. ככאלה, יש להם "אמירה" לא רק בינם לבין עצמם אלא גם בינם לבין תלמידיהם. דעתי היא כי טוב יעשו המורים אם יתייחסו, ולא בסמוי אלא בקול צלול ובהיר, למתרחש במדינה, ובהחלט כן - גם לפוליטיקה, למפלגות, לבחירות בכלל ואפילו - רחמנא ליצלן - לבחירתם האישית בפרט: "אני עומד לבחור ב...".

והנה עולים הזמזומים, שלא לדבר על הגוערים: מותר להם? היעלה על הדעת שמורים ישמיעו דעות פוליטיות? שיאמרו למי הם מצביעים? שישפיעו על תלמידיהם?

תשובתי: לא "מותר" אלא "צריך". לא "רשות" אלא "חובה". קיום מצות "ובחרת"!

האמת היא שמפליא מדוע בכלל צריך לנמק אמירה כה פשוטה. אמת, בית ספר אינו מוסד פוליטי, ואסור לו להיות מוסד פוליטי. כך בית הספר, וכך גם סגל ההוראה - מחנכים ומורים ומנהלים וכו' אינם פוליטיקאים. ואולם, מה בין זה לבין היות המורה אזרח בר-זכות בחירה? וכל עוד המורה איננו מטיף ומנהל תעמולה, מנחה ומצווה לתלמידיו איך ומה להצביע, וכל עוד אינו שולל את הלגיטימציה מדעות אחרות וממפלגות אחרות, וכל עוד הוא מאפשר בכיתתו שיג ושיח שיויוני ופתוח על מכלול הדיעות והמפלגות וכו', מדוע שהדבר ייאסר עליו? להיפך, דומה שבדיוק לזה אנחנו מצפים ממנו: לייצג מול תלמידיו את האדם החושב, הבודק, המוודא, זה שלבסוף גם בוחר באופן מושכל ולא "המוני". היש לך שיעור אזרחות טוב מזה?

רבים מאיתנו רגילים לצטט את מאמרו של הרב קוק על "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", שלום שהוא פועל יוצא מריבוי דיעות מבורך. לא מונוליטיות משעממת, אלא הרמוניה של קולות שונים. אנחנו גם מזכירים לא פעם את הברכה שבריבוי שנים עשר השבטים, על גווניהם השונים, שרק בשונותם הם יוצרים קשת צבעים ולא צבע אחד, אחד ומשעמם. סימפוניית הקולות, עליה העמיד בעל ערוך השולחן את דרכה ונעימתה של תורה, אף היא מכווינה לאותו מסר: קונצרט של קולות ולא צליל אחד ויחיד. ואם עומדים אנחנו סמוך לחנוכה, הרי גם בהקשר זה ידועים דברי הראי"ה על שמונה מסרים, שמונה תכנים, שגלומים בשמונת הנרות, שכל אחד הוא אור נפרד וכולם יחד נר אחד: להדליק "נר" - לשון יחיד - "של חנוכה". סוף דבר: אין כל סתירה בין ריבוי דיעות ובין אחדות, ולהיפך: אין כל משמעות לאחדות אם לא קיימות שונות בדיעות.

לכך בדיוק ניתן לצפות ואף לדרוש ממורה הגון. הצג את "האור" שלך, את דעתך ועמדתך, ביושר ובגלוי, בהנמקה ובהסברה. חלילה לא בכפייה, חלילה לא בסתימת פיות של הדיעות החולקות. כל עוד כך הדבר נעשה, בישרות ובהוגנות, הרי שהדבר לא רק אפשרי, לטעמי הוא הרצוי.

חזקה על מורה ומחנך זה, שבמהלך דבריו, ולצד הבעת בחירתו האישית, יוסיף וילמד עם תלמידיו - למשל - את מה שכתב הרב צבי יהודה אחר פרשת אלטלנה, ודאג לפרסם בעיתונות: "אל נא יחליט כל אחד מאתנו, כל מפלגה וארגון וחלק, אשר כולם הלא את טובת עמנו ותקומת ארצנו דורשים, כי רק איתנו כל האמת וכל הצדק. אל יחפוץ ואל ידמה, במצבנו האיום הזה, להטיל את דעתנו בכפיית ידיים על חברו... נזכור את כוונת הצדק והאידיאליות שבכל אחד מאתנו, ונמצא

את הדרך הנכונה והמתאימה לסידור היחסים שבינינו" ("את אחי אנכי מבקש" - לנתיבות ישראל). ועם זאת, לצד זה וממש ללא שום סתירה: "אני עצמי בוחר ב... כי...".

*

אמת, כל שנימנה על סגל הוראה אינו יכול ואינו רשאי להתעלם מהנחיות רשויות ממונות – חוזרי מנכ"ל וכו'. לא משפטן אני ולא בן משפטן (רק חתן של משפטן, גיס של משפטנית, והורה למי שעתיד בע"ה להיות כזה – בקיצור, משפחה ישראלית טיפוסית...), אך בהיוועצותי עם משפטנים בכירים הובהר לי – בתמצית – כי כל עוד לא מדובר ב"הטפה"; כל עוד לא נשללת הבעת עמדה שונה; כל עוד הדבר נעשה כהבעת עמדה אישית, כזו שהיא לגיטימית על פי חוק, אין בכך כל מניעה. כך היה, וכך שבעתיים הווה בעקבות פועלו בנדון של שר החינוך האחרון שנתן דעתו להרחבה של גבולות הביטוי והשיח.

מעט רקע: בסעיף 19 לחוק חינוך ממלכתי קבוע האיסור: "מורה, וכן עובד אחר במוסד חינוך, לא ינהל תעמולה לטובת מפלגה או ארגון פוליטי אחר בקרב תלמידים של מוסד חינוך". בענייננו, ודאי שאין הכוונה לניהול תעמולה, חלילה, אלא להבעת דעה פוליטית אישית של המורה כחלק מקשת דעות קיימות. כל בר דעת מבין שבין זה ובין קיום תעמולה של ממש עבור מפלגה או מועמד, אין ולא כלום. בפרפרזה על לשון רמח"ל – "מן הזהירות שלא להיזהר יתר על המידה" – ראוי לומר שחשש-יתר מ"מדרון חלקלק", הוא גופו מדרון חלקלק.

אשר להנחיות חוזרי מנכ"ל – ובכן, שני חוזרי מנכ"ל עיקריים עוסקים בשאלת האסור, המותר והצריך בתחום זה. חוזר מנכ"ל תשס"ט 8(א) סעיף 3.7-59: "הנחיות כלליות לגבי סייגים לפעילות פוליטית-מפלגתית של עובדי הוראה"

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/3/3-7/HoraotKeva/K-2009-8a-3-7-59.htm> וכן חוזר מנכ"ל תשע"ה 1(א) סעיף 9.2-2: **התכנית הלאומית ללמידה משמעותית – השיח החינוכי על נושאים השנויים במחלוקת**

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/9/9-2/HoraotKeva/K-2014-1-1-9-2-2.htm>. כפי שמובן מן הכותרת, הרי שחוזר אחרון זה הינו חלק מהשיח של "למידה משמעותית" שהוכנס על ידי השר פירון.

בחוזר תשס"ט נקבע כי "על עובד ההוראה, כמי שאמון ומופקד על תלמידים, להיראות בציבור נטול פניות, לרבות פניות פרטיות, ניטרלי ואובייקטיבי ככל האפשר. עליו לנהוג איפוק וסובלנות, ולא לבכר ולעודד עמדה פוליטית כזו או אחרת על רעותה". לא למותר לציין את האמור שם כי "חשוב לציין שאי-עמידה בהוראות עלולה לגרור נקיטת הליכים כקבוע בד"ן". ניתן לשים לב כי האיסור בפסקה לעיל עוסק בשאלה כיצד על עובד ההוראה "להיראות בציבור" והוא אינו עוסק ישירות בשאלת האסור והמותר במסגרת דיון תוך כיתתי.

תעמולת בחירות אשר נאסרה אף היא בחוזר, הוגדרה באופן רחב כדלקמן:

"תעמולת בחירות היא כל פעולה הנעשית בפומבי ומטרתה לקדם מפלגה כזו או אחרת, לרבות –

א. הטפה ישירה בפומבי למען מפלגה מסוימת או מועמד מסוים מבין אלה המתמודדים בבחירות;

ב. הצגת המצע בפומבי של מפלגה או רשימה מסוימת המתמודדת בבחירות תוך האדרתה ושאיפה לקדמה או לגרום למאזינים להיות מודעים דווקא אליה ורק אליה;

ג. הבעת דברי שבח בפומבי למועמד מסוים בצד ביקורת שלילית על מועמד אחר;

ד. הבעת דברים בפומבי שעניינם ומטרתם השפעה על עמדת המאזינים בקשר לבחירות או דברים העשויים להתפרש כך;

ה. הבעת אמירה פומבית שתוכנה מתייחס במישרין לעמדה קונקרטיה של מפלגה או מועמד מסוים;

ו. הפצה וחלוקה של הזמנות או עלונים בקשר לפעילות מפלגתית;

ז. תליית מודעות מטעם מפלגה".

בחוזר השני, זה שפורסם השנה (תשע"ה) הדברים מעט נוחים יותר לענייננו. הם עוסקים בשיח חינוכי על נושאים השנויים במחלוקת בכלל, ושם נקבע בין השאר –

"חשוב להבהיר כי אחד התחומים הבולטים בשיח השנוי במחלוקת הוא השיח הפוליטי. בשיח כזה, בתוך כותלי בית-הספר, בקרב עובדי הוראה ותלמידים, הן ביחס לבחירות לשלטון המקומי והן ביחס לבחירות לשלטון המרכזי, יש להבחין בין חינוך לתודעה ולמעורבות פוליטית-חברתית ואזרחית, שהוא מותר ואף רצוי, ובין הטפה לתפיסה פוליטית-מפלגתית מסוימת, שהוא פסול ואסור על-פי החוק, כמפורט להלן:

- חינוך לתודעה פוליטית ואזרחית משמעותו כי המערכת תעודד את התלמידים לצבור ידע לגבי הנעשה בזירה הציבורית בישראל, לנהל דיון בעניינים אלו ולגבש עמדות, כל אחד על פי השקפתו ובאופן מנומק. מטרה זו היא ראויה וחשובה בכל מדינה דמוקרטית וגם במדינת ישראל.

- חינוך לתפיסה פוליטית-מפלגתית מסוימת משמעותו כי המערכת מכוונת את התלמיד לדעה או לעמדה מפלגתית מסוימת דווקא, ודבר זה פסול ואסור הן על פי החוק והן על פי התפיסה הדמוקרטית של חופש הדעה והמצפון".

ועוד נאמר בהמשך:

"2.2.5 הבעת עמדתו של המורה בכיתה בסוגיה הנדונה

— האמור בחוזר זה מתייחס לאפשרות של מורה להביע דעה בכיתה או בבית הספר, ובהחלט אינו מתיימר לעסוק בהבעת עמדות של המורה במקום או באופן פומבי-ציבורי. יודגש כי אין לראות בחוזר זה היתר או אי-איסור לפרסם או להביע דעה או ביקורת באמצעי התקשורת, במסגרת התקשורת האלקטרונית והכתובה, במסיבת עיתונאים, בריאיון, בנאום, בשידור, בעיתון, בספר או בכל אמצעי תקשורת או מדיה אחרים (וראה לעניין זה סעיף 3.7-59

בחוזר הוראות הקבע סט/8(א), "הנחיות כלליות לגבי סייגים לפעילות פוליטית-מפלגתית של עובדי הוראה".

— במסגרת הבעת עמדות פוליטיות בכיתה יוכל המורה להביע עמדה ואף לבקר באופן מאוזן את הכנסת ואת ועדותיה, ובכלל זה החלטות וחוקים שנתקבלו על ידם, וכן את הממשלה ומשרדיה, ובכלל זה את מדיניות הממשלה, בתנאי שיקפיד כי דברי הביקורת שלו לא יאמרו באופן מעליב או פוגע. על המורה להתעלות תחילה מעל עמדתו האישית, לייצג את העמדות האחרות בהגינות, לאפשר לתלמידי הכיתה להביע עמדה שונה משלו, ולהקפיד שדברי הביקורת שלו לא יביעו דה-לגיטימציה למדינה, לא ישללו את עצם קיומה של המדינה או את אופייה כמדינה יהודית ודמוקרטית, ולא יביעו דה-לגיטימציה למגזרים או לאנשים בחברה הישראלית. כל זאת על פי רוח חוק החינוך הממלכתי.

— חשוב כי מורה המעוניין להביע את עמדתו יביע וינמק אותה בעת הבעת העמדות, כדי לאפשר לתלמידים דיון ראוי ופתוח.

— ראוי שהמורה יבחן עם עצמו לפני הדיון ויברר לעצמו אילו התנגדויות עמדתו עלולה לעורר ואם היא עלולה לפגוע בחלק מתלמידי הכיתה וייערך בהתאם.

— חשוב שהמורה ידגיש כי הדברים שנאמרו הם עמדתו האישית וכי כל יתר העמדות וההשקפות המצויות במסגרת החוק ראויות גם הן".

אמור מעתה, הם הם הדברים שנאמרו לעיל: אמירה מתונה של מורה מה היא עמדתו הפוליטית – לא כאמירה חוזרת ונשנית או כ"הטפה" אלא כציון עמדתו במסגרת קיומו של שיח פוליטי מבוקר בכיתה שמטרתו חינוך לתודעה פוליטית חברתית וכו' – הינה אפשרית בסייגים האמורים לעיל תוך שמירה על הצגת מגוון הדעות וקיומו של שיח מלא ופתוח ללא "הטפה" וכו'. עם זאת, הסברה נותנת שיש להבחין בין גילאים שונים, מירקם הכיתה, מעמדו של המורה בכיתה, הזדמנות לשמיעת דעות אחרות וכו' ותוך שמירה על יתר הכללים המופיעים בחוזרים.

[לנוחות הקוראים, להלן הפניית לינק למסמך שהוכן עבור הכנסת על ידי מרכז המידע של הכנסת מיום 20.6.10 ואשר עוסק בעניין

זה. <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02823.pdf>]

*

אשר לשאלה המסקרנת, למי אני עצמי אצביע ?

ובכן, התאזרו נא בסבלנות ; עוד 3 חודשים ...